

Asetusteitse autonomiaan

■ **Kirkkohistorian alaan** kuuluvassa väitöskirjassaan **Mika Nokelainen** pureutuu siihen, kuinka Suomen valtiojohtoon täytyi maan itsenäistymisen myötä moninaisten kiireidensä keskellä perustaa myös yksi vähemmistövaltiokirkko ortodoksista uskoa tunnustaville kansalaisilleen. Urakka vaati paitsi viisautta ja harkintaa myös toisinaan lähes härskiä hipovaa suoraviivaisuutta.

Autonomian aikana (1809–1917) ortodoksista uskoa tunnustavien asema parani Suomessa, olivathan he nyt tsaarin uskonveljiä, jotka tämä otti lämpimään, isälliseen suojelukseensa. Suojelusta todella tarvittiin, sillä välit luterilaisiin eivät olleet ongelmattomat: syyteltiin vastapuolta käännästyksistä, kiisteltiin seka-avioliitossa syntyneiden lasten asemasta jne.

Myös ortodoksipiispan jyrkkä tapa tuomita ne entiset kaitsettavansa kirkonkiroukseen, jotka vaihtoivat luterilaiseen uskoon, herätti pahennusta. Juridiikan näkökulmasta tsaari valitsi linjakseen helpon ja käytännöllisen tien: hän vahvisti ortodoksien asemaa antamalla hallinnollisia asetuksia, mikä tarkoitti tietenkin hyvin yksipuolista vallankäyttöä.

■ **Maaliskuussa 1917** kaikki muuttui. Tsaari syöstiin valtaistuimelta ja Venäjällä vallan otti väliaikaishallitus. Suomen kirkkojen

Mika Nokelainen,
Vähemmistövaltiokirkon
synty. Ortodoksien
kirkkokunnan ja
valtion suhteiden
muotoutuminen
Suomessa 1917–1922.
Suomen
kirkkohistoriallinen
seura 2010. 281 s.

seiniin naulattiin juhlallinen papeeri, manifesti, jossa uudet vallanpitäjät kumosivat vajaan parikymmentä vuotta kestäneet venäläistämistimet. Jotkut ajattelivat olojen normalisoituvan takaisin vanhaan, toiset halusivat mennä pidemmälle, itsenäistyä.

Usein kuulee sanottavan, että Suomi sai Venäjän vallan alla ikään kuin harjoitella itsenäisenä valtiona olemista, rakentaa valtiolliset ja hallinnolliset instituutiot. Nokelaisen väitöskirja todistaa voimakkaasti tämän puolesta. Vaikutuin itse siitä, kuinka maamme historian sekasortoisina vuosina 1917 ja 1918 hallinnon koneistot ihan oikeasti toimivat, toimivat kaiken kattavasti ja kellonkoneiston tarkkuudella. Esimerkiksi ortodoksien asemaa alkoi heti keuhällä 1917 pohtia oma parlamentaarinen komiteansa, tuomiorovasti **Kasans-**
kin johtama Kirkolliskomitea. Kun

kaduilla ja toreilla kuohui, tämäkin komitea keskittyi sitkeästi vain omaan työhönsä. Komitean asetti kirkollisasioista vastaava senaattori **E.N.Setälä**, joka jo tässä vaiheessa valitsi komiteaan vain kansallismielisiä ortodokseja. Hänellä oli visio.

■ **Suomen ortodoksit** olivat jakaantuneita. Oli enemmistöissä oleva kansallismielisten ryhmä sekä vähemmistöissä oleva venäläismielinen ryhmä. Suomen ortodoksien johtaja arkkipiispa **Serafim** kuului näistä jälkimmäiseen. Moskovan miehenä hänen tehtäväkseen tuli yrittää kaikin tavoin jarruttaa ja estää suomalaisen vähemmistövaltiokirkon syntyä. Bolševikkien kaappattua Venäjällä vallan muodostui realiteetiksi kuitenkin se, ettei venäläismielisillä ollut enää mitään selkänjojaa, johon tukeutua: Venäjän mahtava ortodoksikirkko alitettiin ja sen johtajat surmattiin. Näin myös Suomen venäläismieliset ortodoksit jäivät yksin ja tappiolla.

Suomen sisällissota lopetti kokouksessa 1918. Edellä mainitun komiteatyön hedelmiä päätettiin koota jaan. Setälä oli yhä kirkollisasioista vastaava senaattori, ja hän halusi suomalaiskansallisen ortodoksikirkon, jonka kaikki siis Moskovaan olisivat lopullisesti kaitkaistut. Arkkipiispa Serafim jätettiin kaikesta ortodokseja koskevasta lainsäädäntötyöstä nyt tylysti syr-

jään. Setälän ottamaa tyrmäysvoittoa helpotti se, että ortodoksien tilanne oli sanalla sanoen katastrofaalinen: kirkon kassa oli tyhjä ja papeista suurin osa oli kadonnut rajan taakse. Setälä pystyi esiintymään kirkon pelastajana – ja sitähän hän oikeastaan olikin.

■ **Käytännössä Setälä** junaili ortodoksien pelastamisen niin, että eduskunta antoi Paasikiven johtamalle senaatille avoimen valtakirjan järjestää ortodoksien aseman asetusteitse. Eduskunta sääti 18.7.1918 lain, jossa ei seisonut muuta kuin että ”Olkkoon hallituksella oikeus antaa määräyksiä niistä ehdoista, joilla... [ortodoksit]... saavat muodostaa uskonnollisen yhdyskunnan.” Asetustie oli siis Setälän tie. Valittiin tuttu tsaarin käyttämä tapa.

Kyseiset asetukset annettiin

26.11.1918 ja niillä ortodoksit saivat kaiken, oikeastaan enemmänkin, kuin olivat uskaltaneet toivoa: valtion kassa-arkku aukesi sepposen selälleen, pappien palkat saatiin vihdoin maksuun. Ortodoksinen kirkko sai valtion tuen lisäksi verotusoikeuden ja monissa muissakin kohdin turvattu valtiokirkon aseman. Valtio kustansi esimerkiksi pappien koulutuksen. Vain yksi heiltä puuttui ja sen mukana Setälän ja valtion turvallisuuden näkökulmasta kaikki riskiin viittaava: itsemääräämisoikeus. Koska kaikki hyvä oli annettu valtion toimesta helposti asetusteitse, niin aivan yhtä helposti se oli myös pois otettavissa!

Luterilaisen kirkon tilannehan oli ratkaisevan erilainen. Sen asemasta säädettiin lailla, ja aloiteoikeus kirkkolain suhteen oli vain kirkolla itsellään. Sillä oli hyvin pitkälle menevä autonomia.

Kaikki Suomen suuriruhtinaat Aleksanteri I:stä Nikolai II:een lupasivat ”vakuuttaa ja vahvistaa Maan Uskonnon” ja itsenäisessä Suomessa ortodoksiasta tuli maan toinen kansankirkko.

Kirjoittaja on Rauno Vt. kirkkoherra ja koulutukseltaan pottutkija ja kirkkohist

■ **Nokelaisen väitöskirjan** loppunäytös näytellään Konstantinopolissa. Setäläkin halusi kunnioittaa ortodoksien maailman kaanonista oikeutta ja kirkon omia kansainvälisten diplomatian sääntöjä, joiden mukaan ero Moskovan alaisuudesta oli mahdollista vain Moskovan suostumuksella. Näin tyylipuhtaasti ei kuitenkaan onnistuttu toimimaan, koska Moskovan puolelta ei lopulta ihan oikeasti enää löytynyt tahoa, jonka kanssa olisi asioista neuvoteltu ja sovittu. Niin ahtaalle bolševikit Venäjän kirkon olivat ajaneet.

Suomalaiset joutuivat kääntymään Konstantinopolin patriarkan puoleen ja pyysivät tältä julistusta, että Suomen ortodoksinen kirkko olisi jatkossa itsenäinen eli autokefaalinen kirkko. Tähän patriarkka ei suostunut, mutta autonomisen kirkon aseman hän suomalaisille myönsi. Koska patriarkan omakin asema oli heikko – turkkilaiset olivat juuri karkottamassa häntä maasta – kelpasi tämä lopulta suomalaisille. He tiesivät, että *käytännössä* autonomia Konstantinopolin alaisuudessa tulisi tarkoittamaan samaa kuin autokefaalisuus.

Ville Niittynen